

Περί Κυπριακής Λογοτεχνίας και προσδιορίστων ταυτοτήτων

*Μεταμορφώσεις της ταυτότητας στην ποίηση
Το παράδειγμα του Καβάφη και του Σεφέρη*

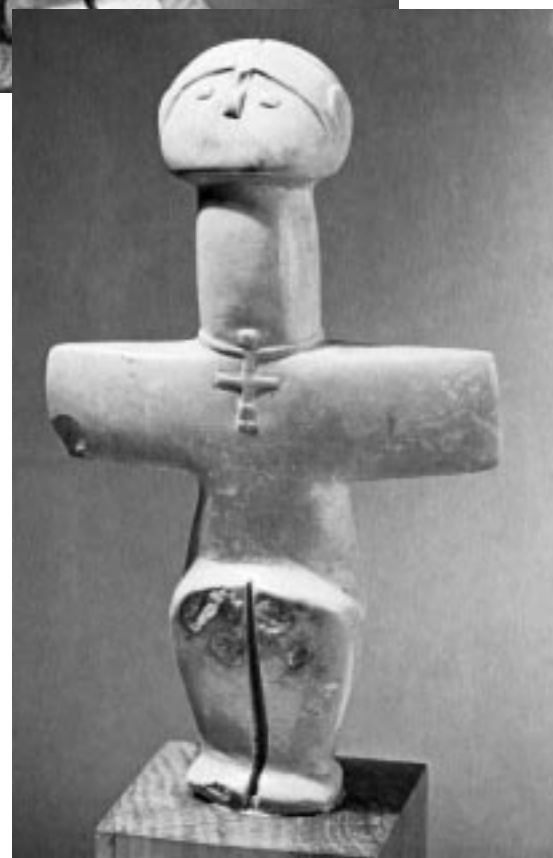
ΜΕΗΜΕΤ ΥΑΣΙΝ

Ευχαριστώ τα *Σύγχρονα Θέματα* που μου ζήτησαν να πω κάτι για την «ταυτότητά μου» όπως αυτή διαφαίνεται στα ποιήματα και στο μυθιστόρημα που έχω γράψει. Χρειάστηκε πολλές φορές από τα είκοσι μου χρόνια έως τώρα να μιλήσω για το θέμα αυτό, και παρόλο που οι περισσότερες από τις ομιλίες μου αυτές δεν έχουν μεταφρασθεί στα ελληνικά, δεν θα ήθελα να επαναλάβω όσα έχω ήδη πει. Ξέρω από κοντά την Αθήνα και αντιλαμβάνομαι πόσο «ενδιαφέρουσα» σας φαίνεται η περίπτωση μου. Σίγουρα σας κάνει εντύπωση πώς γίνεται ένας «Τούρκος» να είναι συνάμα και «Κύπριος». Μακάρι να μην προξενούσε τόση εντύπωση αυτό στην Αθήνα, γιατί ίσως τότε να μην ζούσαμε τόσο βαθιά την κυπριακή τραγωδία. Επειδή δεν διατάζω να αποκαλύπτω όλες μου αυτές τις πτυχές, προκαλώ ερωτήσεις αυτού του είδους σε όσους Έλληνες έχουν αντιφατικές μεταξύ τους εικόνες του τι είναι «Τούρκος», τι «Κύπριος», τι «Μουσουλμάνος» και τι «Ευρωπαίος». Δυσκολεύονται να καταλάβουν πώς μπορεί να είμαι όλα αυτά συγχρόνως (και ως εκ τούτου, τίποτα απ' όλα αυτά). Εμένα μου φαίνεται, ωστόσο, τόσο φυσική αυτή η κατάσταση, που αδυνατώ κι εγώ με τη σειρά μου να τους κατανοήσω. Θα μπορούσα να γεμίσω ένα ολόκληρο βιβλίο με αναμνήσεις πάνω σ' αυτό το θέμα, και σίγουρα θα συναντούσε το ενδιαφέρον των αναγνωστών... Δεν πρόκειται όμως να τις γράψω! Και αυτό, επειδή έχω βαρεθεί να βλέπω να ξεετάζουν όσοι θεωρούν πως ανήκουν οριστικά και αμετάκλητα σε ένα έθνος, σε μία κοινωνία ή σε μία ομάδα, σαν αξιοπερίεργο φαινόμενο όσους δεν ανήκουν πουθενά με την πλήρη έννοια της λέξης. Νομίζω μάλιστα ότι αυτό που πρέπει κατ' ουσίαν να ξετασθεί είναι αυτή η βαθιά ριζωμένη πεποίθηση ότι όσα πλάσματα ανήκουν στο είδος του *homo sapiens* φέρουν «εκ φύσεως» την ταυτότητα κάποιου έθνους, κοινωνίας ή ομάδας, και ότι μάλιστα αλληλοσφάζονται για χάρη της.

Η γοητεία για μένα της «κυπριακής ταυτότητας» στην οποία επιχείρησα να καταφύγω στην πρώτη μου νεότητα, ενάντια στη βία του τουρκικού και του ελληνικού εθνικισμού, οφειλόταν στην ιδιαιτερότητά της να είναι στην ουσία ένα είδος «έλλειψης ταυτότητας» ή μάλλον μία προσδιορισμένη αναφορά, αδύνατο να οριοθετηθεί, να περιγραφεί με ακρίβεια, αφού δεν μπορούσε να αντιπροσωπεύει καμία εξουσία και ανέτρεπε τις εθνικο-θρησκευτικές ταξινομήσεις.

Από εκείνη τη στιγμή κι έπειτα (που, όπως λέει ο Καβάφης, «βγήκα στον πηγαϊμό για την Ιθάκη... και μετά από τόση πείρα») μου είναι πολύ δύσκολο να εξηγήσω ποιος είμαι αναφερόμενος σε μία απόλυτα συγκεκριμένη γνωστή ταυτότητα. Και δεν εννοώ μόνο ότι έχω πολλαπλές ταυτότητες, εθνική, θρησκευτική, φυλετική κ.ο.κ., αλλά και ότι δεν μπορώ τις πολλαπλές μου αυτές «ταυτότητες» να τις περιορίσω σε μία και μόνο διάσταση.

Καλύτερα λοιπόν να πω μερικά λόγια για τη λογοτεχνική μου ταυτότητα. Κανείς συγγραφέας δεν γράφει ποτέ αυτή τη φράση, και φοβόμουν πως θα δυσκολευόμουν να το κάνω. Ας πούμε πως εσείς νομίζετε ότι έχετε μια λογοτεχνική ταυτότητα, κάποιος όμως που διαβάζει τα βιβλία σας αλλού και από εντελώς διαφορετική σκοπιά, θα μπορούσε να σας προσδώσει «ταυτότητες» που ούτε κατά διάνοια θα μπορούσατε να διανοηθείτε. Διαβάζοντας λοιπόν, για παράδειγμα, τον Καβάφη και το Σεφέρη, τους φαντάστηκα να έχουν πολύ διαφορετικές ταυτότητες από αυτές που οι ίδιοι κατ' αρχήν υιοθετούσαν. Αν ζούσαν, ίσως και οι δύο να αντίκριαν πολλές απ' τις κρίσεις μου. Έστω. Εγώ κάνω μια δική μου ανάγνωση.

Ο Καβάφης όσο μπορεί να θεωρηθεί Νεοέλληνας, τόσο μπορεί να θεωρηθεί και ως εξελληνισμένος αρχαίος Αιγύπτιος. Στο ποίημά του «Μύρης· Αλεξάνδρεια του 340 μ.Χ.», για παράδειγμα, όπου τονίζει την «διαφορά» του σε σχέση με την Ορθοδοξία, υπάρχουν αναφορές στο Σεράπιον, στην αρχαία θρησκεία και στο *Βιβλίο των Νεκρών*. Αλλά μήπως και στο ποίημά του «Η Πόλις» δεν υπάρχει η χαρακτηριστική πεποίθηση των μουσουλμάνων Αιγυπτίων πως οτιδήποτε κάνει στη ζωή του ο άνθρωπος είναι εκ των προτέρων γραφτό σαν να ήταν χαραγμένο πάνω σε πέτρα (δηλαδή «Makdûr»); Έτσι φωτίζεται η σχέση του Καβάφη με την πέτρα και τις τελετουργίες του άλλου κόσμου, με το τόσο αγαπημένο του σκοτάδι, τα κρυφά σημάδια, με λίγα λόγια η σχέση του με το θάνατο.

Αυτό που με επηρέασε περισσότερο στον Καβάφη είναι το ότι κάθε του ποίημα είναι στην κυριολεξία μια επιτύμβια επιγραφή. Και ο ίδιος κάθεται, όμοιος φαραώ, μέσα στην πυραμίδα αυτή, τη σχολαστικά καθαρή και μετρομημένη όπως η ποίησή του, ανάμεσα σε πράγματα λεπτοδουλεμένα με τεχνική κοσμηματοσ, κι ανθρώπους απομεινάκια ακόμα και της Ελληνιστικής εποχής, που όσο κι αν οι άλλοι δεν τους πρόσεξαν, εκείνος διέκρινε τη λάμψη τους και τους ταρσίχευσε. Δεν είναι ούτε ζωντανός ούτε νεκρός. Όπως οι χαραγμένες στις ταφόπετρες λέξεις της αθανασίας είναι το πριν και το μετά.

Ακόμα και στα ομοφυλοφυλικά βιώματα του Καβάφη μπορεί όποιος θέλει να βρει ίχνη κάποιας αιγυπτιακής «ταυτότητας»! Λάμπει στις νυχτερινές του διαδρομές μες στον υπόγειο ποταμό προς τους (ημι-) θεούς. Δίκη και θάνατος το τέλος κάθε διαδρομής. Μέσα στη νύχτα λαμπυρίζουν μάτια ζώων, κυλά το αίμα μετά το σμιξιμο της σάρκας, κι έπειτα ξανα-γεννιούνται όλα πάλι με τον ήλιο... Χάρη στη ζωντανή της σχέση με το θάνατο κατάφερε από μια άποψη η ποίησή του να αποκτήσει τόση διάρκεια και οικουμενικότητα. Δεν επαρκεί όμως αυτό για να εξηγήσει τι τον διαφοροποιεί τόσο από τους υπόλοιπους Έλληνες ποιητές, η αιγυπτιακότητά του ωστόσο το εξηγεί.

Ο χώρος όπου δημιουργείται και συγχρόνως αντανάκλαται η οποιαδήποτε «ταυτότητα» του συγγραφέα είναι η γλώσσα του. Αλλά όσο η λογοτεχνία της Αγγλίας ιδιοποιείται την πληθώρα των αγγλικών ιδιωμάτων, τόσο οι λογοτεχνίες της Ελλάδας και της Τουρκίας, μην έχοντας ακόμη ξεπεράσει το στάδιο του εθνικισμού, παραμένουν στην πλάνη τους ότι υπάρχει μία μόνο «τουρκική» ή «ελληνική» γλώσσα στον κόσμο. Κι όμως εγώ, διαβάζοντας καμιά φορά τον Καβάφη σκέφτομαι πως μοιράζομαι μερικές φορές μαζί του την ίδια μητρική γλώσσα. Επειδή στη διασπορά γενικά διατηρείται με ιδιαίτερη μέριμνα η αίσθηση της παλαιάς γλώσσας, και δημιουργούνται συνεχώς νέες αποχρώσεις χάρη στις λέξεις που έρχονται από άλλες γλώσσες... Θα τολμήσω μάλιστα να υποστηρίξω πως στο ποίημα «Ο ήλιος του απογεύματος» εγώ μπορεί να αισθάνομαι πολύ περισσότερο τις συνδηλώσεις της πρώτης εκείνης λέξης «Την κάμαρην αυτή...», από έναν Αθηναίο Έλληνα που δεν χρησιμοποιεί και τόσο αυτή την κάπως «παράξενη» λέξη! Η λεβαντική αυτή λέξη αντί για τη λέξη «δωμάτιο/oda» είναι γνωστή σε όλο το Λεβάντε. Ναι, όπως θα καταλάβουν αμέσως οι αναγνώστες ενός κατ' εξοχήν περιοδικού κοινωνικών επιστημών όπως τα *Σύγχρονα Θέματα* ισχυρίζομαι πως παρόλο που οι υποτιθέμενοι προοδευτικοί εθνικισμοί του Τρίτου Κόσμου εμμένουν στην ομοιογενή και απολυταρχική κουλτούρα του εθνικού κράτους, εξακολουθεί να ζει, τουλάχιστον στην ποίηση, ένας χώρος που λέγεται Λεβάντε.

(Αφήστε με να διατυπώσω τώρα μία εικασία όσον αφορά το ποίημα του Καβάφη που έχει τον τουρκικό τίτλο «Dünya Güzeli». Στα τουρκοκυπριακά και στην τουρκοκυπριακή λαογραφία η Dünya Güzeli είναι η Αφροδίτη. Στα μουσουλμανικά σπίτια της Κύπρου ήταν πολύ διαδεδομένη η συνήθεια να κρεμούν το πορτραίτο μιας ανώνυμης γυναίκας με μεσαιωνική ανατολίτικη ενδυμασία που είναι γνωστή ως η Αφροδίτη. Στα τουρκικά της Τουρκίας η λέξη «Dünya Güzeli» δεν έχει την ίδια έννοια, ούτε τις ίδιες συνδηλώσεις. Ως γνωστό, πολλοί Τουρκοκύπριοι έχουν αιγυπτιακή καταγωγή. Στα χέρια τους βρίσκονται άλλωστε ακόμα και σήμερα οι θαλάσσιες μεταφορές με την Αίγυπτο. Μπορεί, ποιος ξέρει, τα χρόνια που η Κύπρος και η Αίγυπτος ήταν αγγλικές αποικίες, να συνάντησε ο Καβάφης κάποιον Τουρκοκύπριο, και να άκουσε απ' αυτόν για την «Dünya Güzeli». Μιλώντας βεβαίως για την Αφροδίτη, και την ηδονιστική ιστορία της Νήσου!)

Ας έρθω τώρα στον Σεφέρη, τον άξιο τεχνίτη που ξανάπλασε απ' την αρχή τους μύθους του Ελληνισμού, με τη σημερινή έννοια της λέξης, και που για το λόγο αυτό προσπαθεί να διαχωρίσει τον εαυτό του από τη «Μουσουλμανική Ανατολή». Και ιδιαίτερα από τους Τούρκους. Κατά παράδοξο δηλαδή τρόπο από τα ίδια τα μέρη όπου γεννήθηκε! Η σχέση του Σεφέρη με το θέμα του εξευρωπαϊσμού, μου φέρνει πάντα στο νου τους *Türkiyeli/Tουρκιελήδες!*, τούρκους διανοουμένους. Κι όμως όταν ο Σεφέρης υπηρετούσε διπλωμάτης στην Άγκυρα έμεινε αδιάφορος απέναντι στην τουρκική ποίηση και λογοτεχνία. Ούτε και στην Κύπρο στάθηκαν τα μάτια του (όπως δείχνουν οι φωτογραφίες του) στα τουρκικά και μουσουλμανικά σύμβολα.

Παρ' όλα αυτά εγώ θα ισχυρισθώ πως έχει επηρεασθεί από τουρκικές πηγές και άλλες προερχόμενες από την Ανατολή (με τη διπλή έννοια της «Ανατολίας» και της «Μικράς Ασίας»). Και είναι ευδιάκριτη αυτή η επιρροή στο «Μυθιοτόρημα» (ένα ποίημα που έχω διαβάσει περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο από το 1974 και μετά). Η ποίηση του Σεφέρη στηρίζεται σε λεπτομέρειες παρμένες από τη φύση και το χώρο, σε έντονα οπτικά σύμβολα, κάτι που σχετικά σπάνια συναντάται στους Τούρκους ποιητές, και γι' αυτό θα έλεγε με μια πρώτη ματιά κανείς πως δεν υπάρχει καμία συγγένεια μεταξύ τους. Ωστόσο, τόσο στα τουρκικά παραμύθια και τους μύθους της Ανατολίας, όσο και στους Τούρκους διηγηματογράφους και μυθιοριογράφους του Αιγαίου και της Μεσογείου, υπάρχει αυτό το είδος μαγικής, μυθικής και γεμάτης οπτικά στοιχεία αφήγησης, που συναντάμε στο Σεφέρη. Στα παλιά έμμετρα τουρκικά παραμύθια της Ανατολής η πλοκή δεν εκτυλίσσεται τόσο σε κάστρα και σεράγια, όσο σε σπηλιές, κοιλάματα βράχων, στέρες και πηγάδια. Επιπλέον επειδή, όσοι αναχωρούν, στην πραγματικότητα παραμένουν πάντα στο ίδιο μέρος, επαναλαμβάνεται σταθερά στα παραμύθια αυτά η φράση «Az gittik, uz gittik, bir apra boyu gittik»². Είναι αδύνατο δηλαδή να έχουν διεισδύσει κατά κάποιο τρόπο στην ποίηση του στοιχεία από παρόμοια μικρασιατικά τραγούδια και παραμύθια, καθώς και από άλλες προφορικές τουρκικές αφηγήσεις που είχε ακούσει στα παιδικά του χρόνια;

Ο Σεφέρης όμως δεν θέλει να τον δούμε σαν παιδί που άγγωσε στη θέα του ληλατημένου του σπιτιού στην Σμύρνη, στις Κλαζομενές. Αναζητεί καταφύγιο σε μία ιστορία χωρίς ανθρώπους, που θα σκιάσει τις μνήμες των συγκεκριμένων βιωμάτων του. Μας μαγεύει η τσίχλα που έκτισε τη φωλιά της μες στον αρχαίο ναό. Προσπαθεί να μας πείσει πως συνεχίζει, σαν αρχαίος Έλληνας ήρωας τη δική του Οδύσσεια.

Ο Σεφέρης επαναλαμβάνει με μεγάλο ενθουσιασμό τα λόγια του Μακρυγιάννη προς τους στρατιώτες που προσπαθούν να πουλήσουν αρχαία ελληνικά αγάλματα στους Ευρωπαίους («Αυτά, και δέκα χιλιάδες τάλαρα να σας δώσουνε, να μην το καταδεχτείτε να βγουν από την πατρίδα μας. Γι' αυτά πολεμήσαμε»). Έτσι, η μυθική ποίηση που δημιουργεί ο Σεφέρης για να ζωντανέψει τα ανώνυμα πέτρινα αγάλματα που έχουν απομείνει απ' τους αρχαίους Έλληνες, επιβάλλεται στις άλλες συγκεκριμένες του ταυτότητες. Ενώ η καβαφική ποίηση, που για να ανακαλέσει μία μία χωριστά τις μνήμες του ζωντανού αγγίγματος των αγαπημένων, Αράβων, Τούρκων ή Εβραίων, τις μεταμορφώνει με το στίχο σε πέτρινα αγάλματα, αφήνει να αναδυθούν καθαρά οι άλλες ταυτότητες του ποιητή.

Ο τρόπος του γεννημένου οθωμανού υπηκόου Σεφέρη, αντίθετα από εκείνον του Αιγυπτιώτη Βρετανού υπηκόου Καβάφη, ακόμα και ο αρρενωπός του τόνος και ο «θεικός» τρόπος ομιλίας αναγγέλλει ταυτότητα ανθρώπου «γεννημένου στην Τουρκία»! Πώς λοιπόν να μην είναι ένας από τους πλέον δημοφιλείς ποιητές στην Τουρκία από το 1970 και μετά;

Όσο για μένα, Κύπριο υπήκοο, που γράφει στα τουρκικά, ζει στη Μεγάλη Βρετανία και πηγαυνοέρχεται ανάμεσα σε διάφορες πόλεις, μάλλον καμία χώρα ή κανένα έθνος δεν με θεωρεί πραγματικά δικό της ποιητή. Ούτε κι εγώ μπορώ να ταυτιστώ πλήρως με την ταυτότητα κανενός τους. Παρόλα αυτά (ή μάλλον εξαιτίας τους) κάπου βαθιά μέσα μου, άλλες φορές ανοικτά, όπως ο Καβάφης στη χαμένη Αλεξάνδρεια, άλλοτε κεκαλυμμένα, όπως ο Σεφέρης στη χαμένη Σμύρνη, ανήκω κι εγώ σε μια χαμένη Λευκωσία... Και όπως κι εκείνων, χώρος της δικής μου ταυτότητας μπορεί να είναι πλέον μόνο η ποίησή μου...

Σταματώ εδώ, πριν παρασυρθώ σε δακρύβρεχτα! Παραθέτω στη συνέχεια αποσπάσματα από ένα βιβλίο με τίτλο *Κοσμοποίτικα* που πρόκειται να δημοσιευθεί σύντομα στην Κωνσταντινούπολη και περιέχει μία σειρά ομιλιών που έκανα στην Κύπρο, την Τουρκία και την Αγγλία τα έτη 1985-1998. Έτσι, αποσπάσματα από τα άρθρα αυτά, θα δημοσιευθούν για πρώτη φορά σε ελληνικό περιοδικό.

1985 - Βραβείο Ποίησης της Τουρκικής Ακαδημίας

[21 Νοεμβρίου 1985, Θέατρο Dostlar, Κωνσταντινούπολη]

«Πρέπει πρώτα απ' όλα να πω πόσο ευτυχής είμαι που η πρώτη μου ποιητική συλλογή κρίθηκε άξια να λάβει το Βραβείο Ποίησης της Ακαδημίας της Τουρκίας, και το μοναδικό εφέτος Βραβείο A. Kadir. Όταν μου ανακοίνωσε κάποιος φίλος απ' το τηλέφωνο πως δόθηκαν σε μένα τα δύο αυτά βραβεία, δεν μπορούσα να τον πιστέψω. Κι όταν μάλιστα εκείνος επέμεινε, του είπα πως μάλλον λάθος θα κατάλαβε. Επειδή δεν είμαι από 'δω αλλά έχω έρθει απ' έξω, δεν πίστευα πως θα μπορούσαν να δώσουν βραβείο σ' εμένα ... Σήμερα, απονέμεται για πρώτη φορά βραβείο στην Τουρκία από έγκυρο τουρκικό λογοτεχνικό οργανισμό σε έναν Κύπριο ποιητή, ή έστω σε ένα ποιητή ή συγγραφέα που αν και γράφει στα τουρκικά δεν είναι Τούρκος υπήκοος. Δεν βραβεύομαι μόνο εγώ. Θεωρώ ότι το βραβείο αυτό απονέμεται στην ουσία στην κοινωνία που με ανέθρεψε – δηλαδή στους Τουρκοκυπρίους – και στη χώρα μου – δηλαδή σε ολόκληρη την Κύπρο. Ενθυμούμαι με χρέος ψυχής τα μέρη όπου γεννήθηκα, και όλους τους αγαπημένους αυτούς ανθρώπους που με έμαθαν να μιλώ και να γράφω. Τα βραβεία αυτά τα πήρα γι' αυτούς, και τα αφιερώνω, όπως και την πρώτη μου ποιητική συλλογή, σε όλα τα θύματα του πολέμου στην Κύπρο, Τούρκους συνάμα κι Έλληνες. Κι εύχομαι, όχι μόνο στην Κύπρο, αλλά πουθενά στον κόσμο να μην χρεαστεί να υποστεί άνθρωπος τα δεινά του πολέμου. Τα ποιήματά μου πηγάζουν από την ίδια μου τη ζωή. Δεν έγραφα παρά όσα έζησα, όπως ανάβλυσαν από μέσα μου, όπως τα ένοιωθα, με το δικό μου ιδιαίτερο τρόπο... Δεν πρέπει να δίνει ένας ποιητής μακρές εξηγήσεις, ή να υπερασπίζεται τον εαυτό του. Στην ποίηση τα πολλά λόγια περιττεύουν. Ας μιλήσουν τα ποιήματά μου για μένα».

Από την παιδική ηλικία και την πρώτη νεότητα στη θεματολογία των πρώτων μου ποιημάτων

[Απόσπασμα από το ρεπορτάζ του Metin Celal στο περιοδικό *Gününüzde Kitaplar* Κωνσταντινούπολη, Δεκέμβριος 1986]

«Γεννήθηκα το τελευταίο έτος της αγγλικής αποικιοκρατίας στην Κύπρο, στην πιο βίαιη περίοδο του πολέμου. Συλλάβιξα τις πρώτες μου λέξεις σε μια τρίγλωσση Λευκωσία, όταν οι Άγγλοι έφευγαν αφήνοντας σωρεία ανεπίλυτων προβλημάτων πίσω τους. Ζούσαμε σε μια κοσμοπολίτικη γειτονιά της Λευκωσίας. Η μητέρα μου ήταν δασκάλα, και περνούσα το μισό χρόνο μαζί της σε χωριά και κομποπόλεις. Θυμάμαι ακόμη σαν όνειρο να παίζω με ελληνάκια κι αρμενάκια. Και πιο καθαρά, ένα καμμένο σπίτι, καμιόνια να κουβαλούν ένα σωρό πράγματα, και μια ατέλειωτη προσφυγιά. Ήμουν περίπου πέντε χρονών. Συνεχείς πυροβολισμοί, κηδείες, στρατιωτικές παρελάσεις και μνημόσυνα... Στρατοκρατούμενα, οδονηρά, εχθρικά βιώματα, ξένα προς την ψυχή της Κύπρου και των Κυπρίων. Τις νύχτες η μητέρα μου με άφηνε και πήγαινε όπως όλοι στα οχυρά και στους στρατώνες. Όταν ήμουν επτά χρονών τα ελληνικά τανκς επιτέθηκαν στα τουρκοκυπριακά χωριά της περιοχής μας. Κι ακολούθησαν τα βομβαρδιστικά αεροπλάνα της Τουρκίας... Ήμουν δέκα ετών όταν έγινε σφαγή από οπαδούς της ΕΟΚΑ του Γρίβα σε ένα χωριό όπου δίδασκε παλαιότερα η μητέρα μου και όπου πηγαίναμε συχνά διακοπές. Άνθρωποι απλοί, πρόσφυγες από τα γύρω χωριά ήρθαν να μείνουν σε μας και μας διηγόντουσαν ιστορίες πολέμου. Ή μάλλον έτσι σαν ιστορίες τα άκουγα όλα αυτά εγώ. Τα χρόνια της μέσης μου εκπαίδευσης επιστρέψαμε στη Λευκωσία. Περνούσα με το ποδήλατο την Πράσινη Γραμμή και πήγαινα να δω το καμμένο μας σπίτι. Ποιοι από τους Ρωμούς που έμεναν εκεί να 'ταν άραγε οι παιδικοί μου φίλοι; Ντρεπόμουν να τους συστηθώ. Κι όμως μου ερχόταν να φωνάξω εκεί στη μέση του δρόμου: «Εγώ σας αγαπώ, εσείς, σας παρακαλώ, μ' αγαπάτε;» Το 1974 βρισκόμουν σε μια κατασκήνωση εφήβων. Κάτι άντρες, με αραχνιασμένα μυαλά, μας έκαναν με χειροβομβίδες στρατιωτική εκπαίδευση. Τις νύχτες μας μιλούσαν για την πατρίδα μας, την Κεντρική Ασία. Ένα πρωί σαν σηκωθήκαμε είδαμε να καίγονται απέναντι τα βουνά... Από τα γειτονικά ελληνοκυπριακά χωριά αντηχούσαν ριπές πυροβόλων. (...) Όταν στο γειτονικό χωριό επικράτησαν οι Έλληνες προαξιοποιηματίες, δεκατρία νέα παιδιά, εννέα από τα οποία ήταν κορίτσια, που είχαν συγκρουσθεί μαζί τους, κατέφυγαν στο τουρκοκυπριακό χωριό όπου βρισκόματαν. Οι αρχές του χωριού δεν τους δέχθηκαν. Κι εμάς τρία παιδιά, μας έστειλαν να φυλάμε φρουρά κουβαλώντας

ένα Α-4. Το ένα από τα τρία αυτά παιδιά ήταν ο μικρός γιος του Ντενκτάς που ρίχνεται τώρα στην πολιτική. Δύο μέρες πριν από την τουρκική απόβαση, οι κυανόκρανοι μας μετέφεραν στο τουρκικό τμήμα της Λευκωσίας. Ακούγονταν ακόμη πυροβολισμοί απ' όπου περνούσαμε. Είδαμε κάτι αλήτες της ΕΟΚΑ να έχουν κλείσει σε χώρους περιτριγυρισμένους με συρματοπλέγματα Ελληνοκυπρίους που είχαν αντιταχθεί στο πραξικόπημα. Κι έπειτα ο πόλεμος... Μέσα σε ένα είδος παράνοιας σχεδόν πήγα το 1976 για ανώτατες σπουδές στην Τουρκία. Κάθε φορά που ελέστρεφα για διακοπές στην Κύπρο, ένοιωθα μέσα μου όλο και βαθύτερη νοσταλγία από πριν. Το μέρος όπου γεννήθηκα δεν υπήρχε πια, γινόταν ένα μέρος όμοιο με την Τουρκία, ξένο σε μένα. Όταν μας ρωτούσαν ποιο είμαστε, δεν λέγαμε πια «Τούρκοι». Δεν υπήρχε λόγος. Γιατί δεν μας ρωτούσε κανένας Ελληνοκύπριος, αλλά κάποιος Τούρκος έποιος, κι εμείς του απαντούσαμε «Είμαστε Κύπριοι». Έτσι αρχίσαμε να καταλαβαίνουμε πως είμαστε «διαφορετικοί» από τους Τούρκους. Και όταν έφθασαν στο αποκορύφωμα τα αματηρά γεγονότα στα τουρκικά πανεπιστήμια, εμείς τιμωρηθήκαμε, επειδή ήμασταν Κύπριοι, αυστηρότερα από τους συμφοιτητές μας που ήταν γεννημένοι στην Τουρκία. Όπως βλέπετε, δεν διάλεξα εγώ τη θεματολογία της ποίησής μου. Δεν επέλεξα, *επιλέχθηκα*.

Ιδεολογία της Γλώσσας, εθνότητα της Λογοτεχνίας

[Απόσπασμα από το ρεπορτάζ του Kemal Ozer στο περιοδικό *Valglik* Κωνσταντινούπολη, Απρίλιος 1987]

«Θα ήταν ορθότερο να γινόταν λόγος για «*Τουρκόφωνη Ποίηση*» αντί για «*Τουρκική Ποίηση*». Διότι είμαι της γνώμης πως, από άποψη εθνικής ευαισθησίας, η ποίησή μου δεν ταυτίζεται πλήρως με την σημερινή τουρκική ποίηση. Έχοντας γεννηθεί και μεγαλώσει με διάφορες κουλτούρες στην Κύπρο, δεν νοιώθω τον εαυτό μου ίδιο με τους άλλους Τούρκους ποιητές. Εάν όμως ένας Τουρκοκύπριος ποιητής έχει μπορέσει να βρει «όντας άλλος» μία θέση στην Τουρκική Λογοτεχνία, αυτό αποτελεί δείκτη ότι δεν είναι εντελώς ξένος προς αυτή τη λογοτεχνία. Αντίθετα είναι απόδειξη ότι ανήκει με την «ετερότητά» του εκεί. Κι εμείς μιλούμε και γράφουμε τουρκικά. Είμαστε κληρονόμοι της τουρκικής λογοτεχνίας, όντας συγχρόνως Κύπριοι. Και σε αυτό το πλαίσιο, οι πολυπληθείς και διάφορες ιδιαιτερότητές μας, προϊόν κάποιας προδιάθεσής μας προς τον Δυτικό πολιτισμό, μας παρέχουν πρόσβαση σε μία πολύ πλουσιότερη πηγή ποίησης από αυτή που έχουν στη διάθεσή τους οι Τουρκειλήδες νέοι ποιητές. Πολλοί όμως Κύπριοι αδυνατούν να το δουν αυτό και νοιώθουν ανασφαλείς απέναντι στην Τουρκική Λογοτεχνία. Ενώ όμως τέτοιου είδους συμπλέγματα τους ωθούσαν παλαιότερα να συμπεριφέρονται σαν «Τουρκειλήδες ποιητές», τώρα συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο, και σκιαγραφείται με πολλή υπερβολή η μορφή του «Κύπριου ποιητή». Είναι αλήθεια πως δεν μας είναι ξένο το σύμπλεγμα αυτό της μειονότητας. Χθές η αντίδραση στρεφόταν προς τους Έλληνες, σήμερα προς την Τουρκία. Θα μπορούσε να παρομοιάσει κανείς την κατάσταση αυτή με εκείνη που επικρατούσε τον 19ο αιώνα στις χώρες της Λατινικής Αμερικής, όταν οι χώρες αυτές πολεμώντας για την ανεξαρτησία τους απέρριπταν ως ένα βαθμό τα ισπανικά και τις πηγές της ισπανικής λογοτεχνίας.

Η τουρκοκυπριακή γλώσσα και οι ιδιαίτερες τουρκοκυπριακές λογοτεχνικές πηγές αποτελούν σε μεγάλο βαθμό παραλλαγές, λόγω των κυπριακών ιδιαιτεροτήτων, της (Οθωμανικής) Λογοτεχνίας της Τουρκίας. Σημαντικός είναι επίσης ο ρόλος των ελληνικών, των λατινικών και των αγγλικών στις αλλαγές που σημειώθηκαν στη γλώσσα μας. Η ιδεολογία της «Τουρκοκυπριακής» γλώσσας βρίσκεται σε έντονη αντιπαράθεση με την ιδεολογία της γλώσσας των Ελληνοκυπρίων. Για τον λόγο αυτό, και η ποιητική γλώσσα που αντανάκλα μία διαφορετική ταυτότητα, αντιβαίνει όχι τόσο στην γραμματική της τουρκικής γλώσσας της Τουρκίας όσο στην ιδεολογία της.»

Η «Ταυτότητα Πλειοψηφίας» των μειονοτικών Τουρκοκυπρίων

[Αποσπάσματα από την εισήγηση στη διάσκεψη «*Turkish-Cypriot Panel of Young Intellectuals*», με θέμα «*Η τουρκοκυπριακή ταυτότητα στη Λογοτεχνία*». Λονδίνο, Horizon School, Ιούνιος 1987]

«Η κυρίαρχη κοινωνική ψυχολογία των Τουρκοκυπρίων τους κάνει να απορρίπτουν ανεπιφύλακτα οποιαδήποτε «ταυτότητα» τους προσδίδει την ιδιότητα της «μειονότητας» (...). Μάλιστα η

τουρκοκυπριακή κοινωνία συνεχίζει να αντιστέκεται ακόμα και αν η πρωτοβουλία αυτή προέρχεται από την Τουρκία. Η παλαιότερη αντίσταση, που πρόβαλλε την «τουρκική» ταυτότητα, εναντίον των Ελληνοκυπρίων, συνεχίζεται σήμερα προβάλλοντας την «κυπριακή» ταυτότητα εναντίον της Τουρκίας. Είναι δε κομμοκραγικό για την Κύπρο το ότι στις μέρες μας, μπορεί κανείς να πει πως οι Τουρκοκύπριοι, που αποτελούν «μειονότητα», προβάλλουν την κυπριακή τους ταυτότητα πολύ περισσότερο από τους Ελληνοκυπρίους. Και αυτό, διότι 1) στο βόρειο μέρος της Κύπρου δεν ζουν πια με Ελληνοκυπρίους αλλά με Τούρκους εποίκους, και βλέπουν στη συγκεκριμένη καθημερινότητά τους ότι είναι *αλλοιώτικοι* από τους «Τούρκους». Ενώ, στο νότιο μέρος της Κύπρου οι Ελληνοκύπριοι δεν ζουν με Έλληνες, και μπορούν να συνεχίζουν να νομίζουν ότι είναι *ίδιοι* με αυτούς. Χώρια που δεν αντιμετωπίζουν σε ημερήσια διάταξη το ερώτημα «Ποιοί είναι πιο κοντά μας, οι Έλληνες ή οι Τουρκοκύπριοι;». Το πολιτικό και κοινωνικό τους υπόβαθρο τους επιτρέπει να ορίζουν την ταυτότητά τους αντιπαραθέτοντας τους εαυτούς τους στους Τουρκοκυπρίους. 2) Οι Ελληνοκύπριοι μπορούν να αντιτάσσονται ως «Έλληνες» στην κατοχή της Κύπρου από την Τουρκία. Οι Τουρκοκύπριοι όμως δεν μπορούν να αντιταχθούν ως «Τούρκοι» στη διαδικασία ενσωμάτωσής τους στην Τουρκική Δημοκρατία και είναι υποχρεωμένοι να προβάλλουν την κυπριακότητά τους. Αν σκεφθεί κανείς πως άσχετα από πολιτικές τάσεις, η συντριπτική πλειοψηφία των Τουρκοκυπρίων δεν αντιμετωπίζει ευνοϊκά την προσάρτηση του νησιού στην Τουρκία, καταλαβαίνει κανείς γιατί καταφεύγουν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο στην «κυπριακή ταυτότητα». 3) Στους Ελληνοκυπρίους δόθηκε, λόγω των συνθηκών που προέκυψαν από την εισβολή του 1974, η δυνατότητα να ενωθούν σε μία κοινή βάση, τόσο ως επίσημη πολιτική όσο και ως αντιπολίτευση. Όλα τα πολιτικά κόμματα των Ελληνοκυπρίων υποστηρίζουν την απόσυρση των τουρκικών στρατευμάτων από το νησί, την επιστροφή των προσφύγων στα σπίτια τους, την ενότητα της Κύπρου, την εφαρμογή των αποφάσεων του ΟΗΕ, κλπ. Ενώ η τουρκική αντιπολίτευση που υποστηρίζει παρόμοιες απόψεις βρίσκεται σε πλήρη διαφωνία με την επίσημη «*Τουρκική Κυπριακή*» πολιτική. Για το λόγο αυτό, η ύπαρξη μιας εναλλακτικής πολιτικής ιδεολογίας που θα υποστηρίζει την ανεξάρτητη ταυτότητα της Κύπρου, και θα μπορεί να αποτελέσει εναλλακτική λύση στην επίσημη πολιτική αποτελεί ζωτική ανάγκη για την τουρκοκυπριακή αντιπολίτευση, ενώ δεν συμβαίνει το ίδιο για την ελληνοκυπριακή. Για όλους αυτούς τους λόγους, πρωτεργάτες των πολιτισμικών και ιδεολογικών αναζητήσεων της «κυπριακής ταυτότητας» της πλειοψηφίας, είναι τη στιγμή αυτή στη χώρα οι μειονοτικοί Τουρκοκύπριοι.»

Επίσημη πολιτική όσον αφορά την ταυτότητα των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων

[Αποσπάσματα από την εισήγηση στη διάσκεψη «*Turkish-Cypriot Panel of Young Intellectuals*», με θέμα «*Η τουρκοκυπριακή ταυτότητα στη Λογοτεχνία*». Λονδίνο, Horizon School, Ιούνιος 1987]

«Κατ' αρχήν εάν οι Τουρκοκύπριοι αποτελούσαν μειονότητα έναντι ενός ισχυρού έθνους, θα είχαν πολύ διαφορετική αντίληψη της κατάστασής τους απ' ό,τι έχουν τώρα. Απέναντί τους όμως δεν υπήρχε, κατ' αυτούς, ούτε μια μεγάλη πλειοψηφία, ούτε κυρίαρχη, ούτε καν ένα έθνος. Άσε που επικρατούσε η αντίληψη ότι «μέχρι χθες τους είχαμε υπό την εξουσία μας!» Το ότι οι Ελληνοκύπριοι δεν ήταν ξεχωριστό έθνος με δική του πολιτική ιδεολογία της κυπριακής ταυτότητας, εμπόδισε τους Τουρκοκυπρίους να εκφράσουν τη δική τους ταυτότητα ενσωματωμένοι στη χώρα όπου ζούσαν. Κανένας από τους σύγχρονους λογοτέχνες μας δε διανοήθηκε ποτέ να γράψει στα ελληνικά, ενώ πολλοί έγραψαν στα αγγλικά και ενσωματώθηκαν στη βρετανική λογοτεχνία. Οι λογοτέχνες που προέρχονται από μειονότητες μέσα σε μία κοινωνία έχουν να ακολουθήσουν συνήθως δύο οδούς: ή α) να ενσωματωθούν στην κουλτούρα του κυρίαρχου στη χώρα έθνους, ή β) να ενσωματωθούν στην κουλτούρα του έθνους με το οποίο συνδέονται εθνικά. Για τους λόγους που εξήγησα παραπάνω, η συντριπτική πλειοψηφία των λογοτεχνών μας βρέθηκε υποχρεωμένη να ακολουθήσει τη δεύτερη οδό. (...) Είναι πολύ τραγικά όλα αυτά. Οι προκάτοχοί μας έθεταν ως πρωταρχικό τους στόχο να μπουν στην Τουρκική Λογοτεχνία, και δεν το κατόρθωναν. Η δική μας γενιά που βρέθηκε σε κατάσταση

να μη μπορεί να ταυτισθεί με την Τουρκική Λογοτεχνία, γίνεται αποδεκτή από αυτήν. Εμείς δεν αναζητούμε πια την έγερση κάποιας μητρόπολης, αν και δεν αρνούμεθα τη μεγάλη σημασία που έχει για μας η Τουρκική Λογοτεχνία. (...) Οι Τουρκοκύπριοι πολιτικοί σοκάρονται που μας βλέπουν να γράφουμε όχι εξ ονόματος μιας «κοινότητας» αλλά εξ ονόματος μίας χώρας. Θέλουν να υποστηρίξουμε μία «ταυτότητα» θεμελιωμένη στις αντιδράσεις της μειονοτικής κοινωνίας απέναντι στην πλειοψηφία, κι ας απορρίπτουν παράλληλα τη θεσμοθέτηση αυτής της μειονοτικής ταυτότητας. Αλλά και οι Ελληνοκύπριοι σοκάρονται όταν μας ακούν να μιλούμε εξ ονόματος της χώρας. Εκπλήττονται, όπως και οι δικοί μας που μπορεί ένας «Τούρκος» –δηλαδή μία ξένη προς την Κύπρο μειονότητα– να τους δείχνει αλληλεγγύη εκφράζοντας τα δικά τους συναισθήματα. Δεν καταλαβαίνουν ούτε ο ένας, ούτε ο άλλος πως είμαστε και εμείς Κύπριοι και πως γι' αυτό μπορούμε να μιλούμε και να γράφουμε εξ ονόματος ολόκληρης της Κύπρου».

Ο διανοούμενος της Τουρκίας και η κατοχή της Κύπρου

[Απόσπασμα από την εισήγηση στη διάσκεψη «Σχέσεις μεταξύ Κύπρου και Διανοουμένων γεννημένων στην Τουρκία». Κωνσταντινούπολη, Φεβρουάριος 1988.]

«Θα μπορούσε να πει κανείς πως οι τούρκοι διανοούμενοι, κοινό χαρακτηριστικό των οποίων αποτελεί ο εθνικισμός, δεν έχουν μέχρι σήμερα πλήρως ξεκαθαρίσει τους λογαριασμούς τους με τις αρνητικές επιπτώσεις του εθνικισμού τους σε άλλους λαούς. Η εκτόπιση των Αρμενίων το 1914, η φορολογία του Βαρλίκ το 1942, τα Σεπτεμβριανά του 1955 κ. ά. είναι γεγονότα που η πλειονότητα των διανοουμένων είτε απέφυγε να αντιμετωπίσει, είτε απέφυγε να αναλάβει συγκεκριμένες, αποτελεσματικές πρωτοβουλίες υπέρ των λαών που είχαν θιγεί από το τουρκικό κράτος. Και αφέθηκε έτσι ο τουρκικός εθνικισμός να προκαλέσει στο μέλλον νέες καταστροφές σε άλλους λαούς. Κατέληξαν μάλιστα να εορτάζουν τη διακήρυξη του 1983 της λεγομένης «ανεξαρτησίας», την οποία μπορούν κάλλιστα να θεωρήσουν οι Τουρκοκύπριοι ως ένα είδος καταστροφής! (...) Σε θέματα εξωτερικής πολιτικής η ιστορική ευαισθησία του τούρκου διανοούμενου έχει διαμορφωθεί από το τρίπτυχο Νεότουρκοι –Κομιτάτο Ένωσης και Προόδου– Λαϊκό Κόμμα. Η ιδεολογία του τουρκισμού, εκλογικευμένη από τον κεμαλισμό, διατήρησε έναν ηθικό ρόλο σε θέματα εθνικής πολιτικής, αποδεκτό γενικά από τους τούρκους διανοουμένους. Και έτσι η Κύπρος αξιολογήθηκε ως «εθνικό ζήτημα». Σαν να ήταν κανένα έρημο και ακατοίκητο νησί με μοναδικό του λόγο ύπαρξης για την Τουρκική Δημοκρατία τους στόχους της εξωτερικής της πολιτικής. (...) Ποιοι είναι όμως άραγε οι «συνειδητοποιημένοι» και «δημοκρατικοί» διανοούμενοι της Τουρκίας;... Όταν, ακόμα και η άμοιρη τουρκική Αριστερά, που δεν αντιπροσωπεύει ούτε καν το ένα τοις χιλίοις της αγγλικής Αριστεράς που σήκωσε κεφάλι για την Ιρλανδία, κατηγορεί μία χούφτα αριστερών Τουρκοκυπρίων, στριμωγμένους στον τοίχο από τη στρατιωτική τρομοκρατία, «ότι δεν ασκούν αρκετά επαναστατική αντιπολίτευση», δεν ολοκληρώνει και από τα αριστερά την πολιορκία της η Τουρκία;»

Η «Ειρηνιστική αντιπολίτευση» συμπληρώνει την πολεμική εξουσία

[Μήνυμα προς το Camden Cypriot Festival Camden Town. Λονδίνο, 15-22 Ιουλίου 1990]

«Βέβαια ξέρω πως εδώ δεν έρχεστε ν' ακούσετε μόνο ποίηση αλλά και τον πόθο για ειρήνη στην Κύπρο. Θα ήθελα ωστόσο να τονίσω όχι τον φιλειρηνισμό, αλλά την αντίθεση στον πόλεμο και δη την «αντίθεση» που αποτελεί την ίδια την ουσία της ποίησης. Γιατί φοβάμαι μη γίνουν σιγά σιγά όλες αυτές οι φιλειρηνικές δραστηριότητες των δύο κοινοτήτων αναπόσπαστο τμήμα του σημερινού στάτους κβο στην Κύπρο. Φοβάμαι μη γίνει η ενεργή συμμετοχή σε φιλειρηνικές εκδηλώσεις, από κάποια ειρωνία της τύχης, τρόπος ζωής που θα αποτελεί στην ουσία συνέχεια του πολέμου, ένα στάτους κβο κι αυτό δηλαδή, γι' αυτό λέω συνέχεια στον εαυτό μου: «Μη δέχεσαι πια, ως ποιητής, να γίνεσαι αντιπολίτευση στον πόλεμο και στη διχοτόμηση!». Άλλωστε, ο λόγος που λέω ποιήματα, δεν είναι επειδή μου δέθηκε η γλώσσα μπροστά σ' αυτούς τους εθνικούς πολέμους;»

Εθνικότητα, οικουμενικότητα και απροσδιόριστες σχέσεις αναφοράς

[Απόσπασμα από το ρεπορτάζ του Gamze Varim, στην εφημερίδα Cumhuriyet. Κωνσταντινούπολη, 19 Φεβρουαρίου 1995]

«Οι ήρωες του πρώτου μου μυθιστορήματος δεν ανήκουν πουθενά και όχι μόνο από εθνική άποψη. Δεν ανήκουν ούτε σε κάποιο συγκεκριμένο πολιτικό χώρο, και παρά την κριτική τους στάση όχι μόνο απέναντι στη Δεξιά, αλλά και προς την Αριστερά, αδυνατούν να ταυτιστούν με τις διάφορες πολιτικές απόψεις. Απόλυτη σαφήνεια δεν υπάρχει, με την έννοια ότι δεν υπάρχουν ούτε οριστικές επιλογές όσον αφορά την σεξουαλική ταυτότητα και τις ερωτικές σχέσεις των ανθρώπων, ούτε προκαθορισμένα σχήματα σχέσεων. (...) Με πολύ λίγα από τα τουρκικά μυθιστορήματα που έχω διαβάσει μπορώ να ταυτιστώ. Και δεν το λέω αυτό σαν να θέλω να κρινώ τα μυθιστορήματα που έχουν γραφεί έως τώρα. Το τουρκικό μυθιστόρημα της περιόδου της Τουρκικής Δημοκρατίας, κινείται στα πλαίσια της κεμαλικής ιδεολογίας αυτής της περιόδου, των υπερβολικών της τυποποιήσεων με την κλασική πλέον μορφή, και των γνωστών της εθνικών περιπετειών. Εγώ δεν πιστεύω πως μπορεί να επιτευχθεί το οικουμενικό μέσω του εθνικού. Πιστεύω πως όλες οι θεωρίες της λογοτεχνίας, συμπεριλαμβανομένης και της σοσιαλιστικής, αποτελούν παραλλαγές της ίδιας εθνικής καλλιτεχνικής τάσης. Ακόμα και στα πάλαι ποτέ σοσιαλιστικά κράτη υπήρχαν λογοτεχνίες των διαφόρων εθνικών κρατών που ήταν στην ουσία εθνικές λογοτεχνίες. Λογοτεχνίες που αντιπροσώπευαν και επιβεβαίωναν τα δικαιώματα των εθνικών κρατών, προσέδιδαν κύρος στον πολιτισμό, στη γλώσσα και στους χώρους επιρροής τους... Όταν βλέπω το γεγονός αυτό από την οπτική γωνία όσων δεν μπορούν να ανήκουν σε ένα μόνο έθνος, βλέπω πως οι ήρωές μου είναι άτομα που ήδη ζουν συγχρόνως το εθνικό και το οικουμενικό. Γιατί όταν μπερδεύονται οι εθνικές καταβολές, ανάμεσα σε διαφορετικές θρησκείες και πολιτισμικούς χώρους, όταν τα άτομα μιλούν πολλές γλώσσες σε διαφορετικές χώρες, δεν μπορούν πλέον να υποστηρίξουν με βεβαιότητα ποιο έρχεται πρώτο «το εθνικό ή το οικουμενικό». Είναι γνωστή η κριτική που μπορεί να ασκηθεί στα γενικά χαρακτηριστικά και στους διάφορους κώδικες της τουρκικής μυθιστορηματογραφίας. Κανείς όμως δεν θέτει ποτέ το ερώτημα τι μπορεί να σημαίνουν οι έννοιες του εξευρωπαϊσμού ή του εκσυγχρονισμού, που χρησιμοποιούνται συνήθως εναλλακτικά, για όσους δεν είναι Τούρκοι, όπως για παράδειγμα τους Έλληνες της Κωνσταντινούπολης, ή για όσους Τούρκους δεν είναι Τούρκοι υπήκοοι, όπως για παράδειγμα τους Κυπρίους. Σε μία τέτοια λοιπόν κατάσταση βρίσκεται ο ήρωάς μου ενώ προσπαθεί κι ο ίδιος να γράψει μυθιστόρημα. Δεν μπορεί να ανήκει πλήρως ούτε στο Ισραήλ, ούτε στη Γαλλία, ούτε στην Ελλάδα, ούτε και στην Τουρκία, οπότε είναι αναπόφευκτα ένας «ήρωας» που δεν μπορεί να ξέρει χάριν ποιας εθνικής λογοτεχνίας θα μπορούσε να δημιουργήσει».

Απονομή του Βραβείου Μυθιστορήματος Cevdet Kudrut - 1995

[Κωνσταντινούπολη, Κιν/φος ATLAS, 7 Φεβρουαρίου 1995]

Φέτος το βραβείο Cevdet Kudrut στον τομέα του μυθιστορήματος, στο οποίο συμμετείχα με το πρώτο μου μυθιστόρημα, απονεμήθηκε σε ένα μόνο μυθιστόρημα, και νιώθω μεγάλη χαρά που το έλαβα. Όταν πριν από δέκα χρόνια έλαβα το «Βραβείο Ποίησης της Ακαδημίας» για την πρώτη μου ποιητική συλλογή, ήμουν μόλις εικοσιπέντε ετών και ήξερα απέξω και ανακατωτά τι θα πω στην τελετή! Σήμερα όπως βλέπετε ψελλίζω, και κοιτάζω συνέχεια τις σημειώσεις μου... Επιπλέον, έχοντας πια περάσει τα τριανταπέντε μου χρόνια, δεν είμαι ούτε τόσο νέος ώστε να μπορώ να απορρίψω με μια μονοκονδυλιά την κληρονομιά του μυθιστορήματος που έχει γραφεί στην τουρκική γλώσσα, ούτε τόσο ηλικιωμένος ώστε να μπορώ πλήρως να την αποδεχθώ. (...) Αν και ενδιαφέρει κατά κύριο λόγο τη λογοτεχνία το ζήτημα της ελευθερίας που έχει ένας συγγραφέας που γράφει στα τουρκικά ή δημοσιεύει στην Τουρκία «να παρουσιάσει τη δημιουργικότητά του», το ζούμε δυστυχώς ακόμα σαν να επρόκειτο για ένα ζήτημα που αφορά την αστυνομία. Είναι αλήθεια πως δεν μπορείς να ισχυριστείς ότι μπορείς να ατενίζεις με ελπίδα το μέλλον όταν σου απονέμεται βραβείο σε έναν χώρο, όπου πάνω από εκατό συγγραφείς ή διανοούμενοι είναι φυλακισμένοι ή διώκονται επειδή εξέφρασαν γραπτά τις απόψεις τους. Υπάρχουν ερωτήματα στα οποία καλούμεθα όλοι –συμπεριλαμβανομένων αυτών που απαγορεύουν ή συλλαμβάνουν– να δώσουμε απάντη-

ση: Είναι ή δεν είναι τα τουρκικά μία γλώσσα στην οποία μπορεί κανείς να εκφράσει τις σκέψεις του; Δε θα δοθεί ποτέ η δυνατότητα να εξελιχθεί ελεύθερα η δημιουργική γραφή στην τουρκική γλώσσα; Μέχρι τότε θα δίνει η γλώσσα μας, ο γραπτός μας λόγος, ο γραπτός μας πολιτισμός αναφορά στους χωροφύλακες, στους πολιτικούς, στους ημι-στρατιωτικούς δικαστές και στις δυνάμεις ασφαλείας; Ντρέπομαι που είμαι υποχρεωμένος να θέτω τέτοιου είδους ερωτήματα κατά τη διάρκεια μίας σημαντικής απονομής βραβείου για την τουρκόφωνη λογοτεχνία ενώ πλησιάζουμε το έτος 2000. Ντρέπομαι γιατί στις διεθνείς λογοτεχνικές συναντήσεις οι συγγραφείς και ποιητές που γράφουν τουρκικά προσκαλούνται μόνο στις συνεδριάσεις που αφορούν «τα βασανιστήρια και τη λογοκρισία». Κι επιπλέον δεν μπορώ να προσάψω στους Δυτικούς που μας στέλνουν προσκλήσεις ότι υποβιβάζουν την τουρκόφωνη λογοτεχνία στο επίπεδο του οριενταλισμού και της υπανάπτυξης, επειδή κύριοι υπεύθυνοι για όλα αυτά είναι οι πολιτικοί της Τουρκίας με την στρατιωτική τους νοοτροπία. Τι κρίμα να χάνουν οι συγγραφείς μας τον καιρό τους με τέτοια πράγματα, ενώ τόσες και τόσες εξελίξεις στη λογοτεχνία δεν έχουν ακόμη αποτελέσει θέμα συζήτησης».

Δεσπόζουσες και περιθωριακές ταυτότητες στη λογοτεχνία

[Camen Town, Λονδίνο 27 Οκτωβρίου 1996: Συνάντηση για την Ποίηση. «Dıranas ve Büyüik Olsun» που διοργάνωσε η Ομάδα για την τουρκοκυπριακή Γλώσσα, Λογοτεχνία και Πολιτισμό». (Δημοσιεύθηκε στο περιοδικό Adam-Sanat, τον Απρίλιο του 1997, Κωνσταντινούπολη)]

«Αυτοί που συμμορφώνονται με τη δεσπόζουσα (στη λογοτεχνία) πολιτική, θεωρούν συνήθως τους εαυτούς τους υπεράνω πολιτικής και γίνονται με αυτό τον τρόπο αποδεκτοί. Οι ποιητές που ευθυγραμμίζονται με τις πολιτικές επιλογές της Τουρκικής Δημοκρατίας, τουλάχιστον όσοι δεν συγκρούονται υπαρκτά με αυτές, πιστεύουν ότι γράφουν ποίηση «χωρίς να ανακατεύονται στην πολιτική» και ότι κατ' αυτόν τον τρόπο αναγνωρίζεται η αξία τους. Στο έργο πολλών από τους αντιπροσωπευτικότερους τούρκους ποιητές, η ιδεολογία του κεμαλισμού, του εθνικισμού, της Τουρκικής Δημοκρατίας και του φιλελευθερισμού κατέχει τόσο δεσπόζουσα θέση, που *θαρρείς πως δεν υπάρχει*. Όσοι τοποθετούν τον εαυτό τους κάπου υπεράνω όλων, σαν να μην έχουν καμία «πολιτισμική ταυτότητα» (ή να μην ανήκουν σε κάποια ιδιαίτερη κουλτούρα από κοινωνική, πολιτική ή καλλιτεχνική άποψη), οφείλουν την άνοδό τους και τη θέση τους αυτή στην κορυφή στην υποτιθέμενη «ουδέτερη» ή «αντικειμενική» εικόνα τους. Για να σας εξηγήσω καλύτερα την κατάσταση που επικρατεί στην Τουρκία θα σας φέρω δύο παραδείγματα από την Αγγλία. Δεν νομίζω να έχετε ακούσει τους Άγγλους να χρησιμοποιούν την έκφραση «Λευκή κουλτούρα». Να λοιπόν η ιδεολογική δύναμη των «Λευκών», που θεωρώντας ότι οι ίδιοι δεν έχουν [«κατ' ουσία» δηλαδή] ιδιαίτερα πολιτισμικά στοιχεία κάνουν λόγο για μία «Μαύρη κουλτούρα και ταυτότητα», ιδεολογική δύναμη που προέρχεται σε μεγάλο βαθμό από την συμπεριφορά τους ως ανώτερη φυλή. Αναγνωρίζοντας, σαν να τους παραχωρούν κάποιο δικαίωμα, την πολιτισμική ταυτότητα των «Μαύρων», τους περιθωριοποιούν στην ουσία ακόμα περισσότερο, ενισχύοντας έτσι το κύρος των ανώτερων κοινωνικά «Λευκών». Με τον ίδιο ακριβώς τρόπο και οι «Τουρκειλήδες» δεν έχουν συνείδηση πως είναι κι αυτοί σαν κάθε άλλη «υπο-κοινωνία», «εθνική ομάδα» ή «πολιτισμική ομάδα». Μία παρόμοια κατάσταση παρουσιάζεται και στον τρόπο προσέγγισης των διαφόρων εθνοτικών, πολιτισμικών ή φυλετικών ταυτοτήτων, που δεν μπορούν να θεωρηθούν δεσπόζουσες στην Τουρκόφωνη Ποίηση. Όταν καλούνται οι Κούρδοι και οι άλλες κοινότητες που γράφουν στα τούρκικα «να γράφουν απαλείφοντας (υπερβαίνοντας) την ταυτότητά τους», δεν περνά απ' το μυαλό κανενός πως και οι «Τουρκειλήδες» γράφουν με μία συγκεκριμένη ταυτότητα. Στην ποίηση μάλιστα το να επιτύχεις την σύνθεση Ανατολή – Τουρκικό Ισλάμ, εκλαμβάνεται ως υπερβατική κατάσταση που σβήνει κάθε ταυτότητα. Οι τούρκοι διανοούμενοι και συγγραφείς, επειδή από την Οθωμανική εποχή κατέχουν κυρίαρχη κοινωνικά θέση και δεν απειλήθηκε ποτέ σοβαρά ούτε η υπεροχή αλλά ούτε η συνέχειά τους, νομίζουν εσφαλμένα πως ξεκινούν με αφετηρία μία οικουμενική, πέρα από στενές εθνικές αναφορές ταυτότητα, ενώ πρόκειται στην ουσία για μία έκφραση της συλλογικής τουρκικής (εθνικής) ταυτότητας. Αφετέρου, επειδή δεν υπάρχει κάποια ξεχωριστή κατηγορία για τους «Άνδρες Συγγραφείς» ή τους «Ετεροφυλόφυλους Ποιητές», οι γυ-

ναίκες συγγραφείς, οι ομοφυλόφυλοι ποιητές όπως και όσοι δεν συγκαταλέγονται στις διάφορες εκδοχές της τουρκικής εθνικής ιδεολογίας περιθωριοποιούνται».

Το κυπριακό ζήτημα απομυξεί τη δημιουργικότητα των Κυπρίων

[Δημοσιεύθηκε στο ένθετο «Cumhuriyet Kitab» της εφημερίδας Cumhuriyet, στις 25 Ιουνίου 1998, Κωνσταντινούπολη]

«Η διάσκεψη που διοργανώθηκε περίπου με δική μου πρωτοβουλία στο Πανεπιστήμιο του Middlesex, αν και αφορούσε κατά κύριο λόγο τη λογοτεχνία, είχε ευρύτερο επιστημονικό χαρακτήρα. Δεν πιστεύω άλλωστε ότι η γλώσσα και η λογοτεχνία μπορούν να μελετηθούν εντελώς ανεξάρτητα από άλλους κλάδους της επιστήμης. (...) Στόχος μου ήταν να αρχίσει μία συζήτηση, με αφετηρία τα τουρκικά και τα ελληνικά, για τις λογοτεχνίες της περιοχής μας, τις αποκαλούμενες, λόγω των υπαρχόντων εθνικών κρατών, λογοτεχνίες της «Ελλάδας - Κύπρου - Τουρκίας» από την οπτική γωνία εννοιών όπως η πολυπολιτισμικότητα, η παγκοσμιοποίηση, ο εθνικισμός και η ετερότητα, που βρίσκονται πλέον στην ημερήσια διάταξη. Η Τουρκία, σε αντίθεση με την Ελλάδα, έχει πλήρη άγνοια της Κύπρου. Και όχι μόνο έχει άγνοια, αλλά και συμπεριφέρεται σαν να μην υφίσταται καν παρόμοιο ζήτημα. Ενώ στην Ελλάδα, η Κύπρος κατέχει κεντρική θέση παντού, από την πολιτική έως τη λογοτεχνία και από τον πολιτισμό έως την οικονομία. Όπως η Νότιος Ιρλανδία για την Αγγλία, ή η Παλαιστίνη για το Ισραήλ...Και όμως θα έπρεπε το θέμα της Κύπρου να αφορά κατά κύριο λόγο τους Τουρκειλήδες, όπως η Παλαιστίνη αφορά τους Ισραηλινούς. Ωστόσο στην ακαδημαϊκή ή καλλιτεχνική παραγωγή της Τουρκίας ή σε τουρκική γλώσσα, μάλλον δεν θα δείτε να υπάρχει επίγνωση και συνείδηση της ύπαρξης ενός τέτοιου «θέματος». Για το λόγο αυτό, δεν υφίσταται στην Τουρκία στο επίπεδο της διανοήσης, πέρα από τις μέσες εθνικιστικές ή ειρηνιστικές κουβέντες, ένας λόγος που να μπορεί να ληφθεί σοβαρά υπόψη σχετικά με την Ελλάδα και την Κύπρο. Ακόμα και ο «αντίθετος» λόγος που έχει αναπτύξει η Αριστερά ή το αντιπολιτευόμενο τμήμα της διανοήσης στηρίζεται στην ουσία σε στοιχεία, βιβλιογραφία, και έννοιες που παρέχει ο επίσημος λόγος, ή καταφεύγει σε μεγάλο βαθμό σε αυτά (...). Κατά τη γνώμη μου, καθώς οι Κύπριοι είναι υπερβολικά και με άγνοιο τρόπο κλεισμένοι στα εσωτερικά τους, και αυτά τα «εσωτερικά τους» είναι το Κυπριακό ζήτημα που διαρκεί σαράντα χρόνια τώρα, αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο να χάσουν τη δυνατότητα να δημιουργήσουν πλέον κάτι σοβαρό σε οικουμενικό επίπεδο στο χώρο της διανοήσης ή της τέχνης. Καθώς αποκτούν όλο και περισσότερο νοοτροπία επαρχιώτη, ιδιαίτερα οι Τουρκοκύπριοι, καταλήγουν να μην είναι σε θέση να ασχοληθούν με τίποτα σε ακαδημαϊκό ή καλλιτεχνικό επίπεδο πέρα από το «Κυπριακό». (...) Εάν προσέξετε θα δείτε πως πυρήνα του κυρίαρχου ελληνοκυπριακού λόγου αποτελεί η ένωση του «Βορείου και του Νοτίου» τμήματος της Νήσου, πουθενά όμως δεν γίνεται λόγος για *ένωση των ανθρώπων* με «ελληνικές και τουρκικές» καταβολές. Αυτό που με ενδιαφέρει, ως ποιητή και συγγραφέα, είναι κατά κύριο λόγο, να δοθεί ένας νέος, πολύγλωσσος και πολυπολιτισμικός ορισμός της «Κυπριακής Ποίησης και Λογοτεχνίας» που δεν θα βασίζεται μόνο σε κώδικες της ελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας αλλά θα έχει ως αφετηρία το σύνολο των έως τώρα γλωσσών και λογοτεχνικών παραδόσεων της Κύπρου. Ούτως ώστε, αφού γνωρίσουν ο ένας τον άλλο, μέσα από μία προσέγγιση που θα υπερβαίνει την εθνικιστική ιδεολογία των τουρκικών και των ελληνικών, να εξετάσουν και πάλι οι Κύπριοι τη θέση τους στην ιεραρχία της παγκόσμιας τέχνης και του πολιτισμού».

Μετάφραση από τα αγγλικά
Ανθή Καρρά

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. «Türkiyeli» σημαίνει «γεννημένος στην Τουρκία» χωρίς αναφορά στη θρησκεία ή το έθνος, σε αντίθεση με το «Türk» που σημαίνει τους εθνικά «Τούρκους». Στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν μπορούν να συμπεριληφθούν οι «Τουρκοκύπριοι» για παράδειγμα διανοούμενοι. [Σ.τ.Μ]
2. «Λίγο πήγαμε, πολύ πήγαμε, ίσαμε ένα κόκκο κριθάρι πήγαμε». [Σ.τ.Μ.]